

Osmanlı Kadın Dergilerine Bir Örnek: Mürüvvet

Neslihan KILIÇ
Öğretmen, MEB
nsevenkiliç@gmail.com

Öz

Tanzimat dönemi, Osmanlı Devleti'nin yeniden yapılandığı bir dönemdir. Etkisini pek çok alanda gösteren bu değişim ve dönüşümün Osmanlı basın tarihine de çeşitli derecelerde yansımaları olmuştur. Bu çerçevede ilk gazete ve dergiler ortaya çıkmaya başlamıştır. Sosyal hayatta sesini duyuramayan Osmanlı kadını basın aracılığıyla bu imkânı bulmuştur. İlk kadın gazete ve dergilerinden olan Mürüvvet dergisi Osmanlı basın tarihinde kısa süreli olmasına rağmen sembolik öneme sahip bir dergidir. Muhafazakar bir çizgide yayın yapan Mürüvvet, mizanpaj vb. teknik özellikleriyle dikkat çekmiş bir süreli yayındır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Basını, Kadın Dergileri, Mürüvvet Gazetesi, Mürüvvet Dergisi, Tanzimat Dönemi, Mehmed Ziyâüddin, Mahmud Celeleddin

An Example to Ottoman Woman Magazines: Mürüvvet

Abstract

Tanzimat period was a period of restructuring of Ottoman Empire. The impact of these changes and transformation which indicating in many areas has been reflected in the Ottoman Press in various degrees. In this context, first newspapers and magazines began to emerge. Ottoman woman that cannot be heard in the social life have found this opportunity through the press. Although short-term, Mürüvvet magazine which is the one of the first female newspapers and magazines has a symbolic significance in the Ottoman history of the press. Mürüvvet which was publishing in the conservative line draw attention with its page layout and so on technical specifications.

Keywords: Ottoman Press, Woman Magazine, Mürüvvet Magazine, Mürüvvet Journal, The Period of Tanzimat (Legislation), Mehmed Ziyâüddin, Mahmud Celeleddin.

Giriş

Makalemizin konusu, Osmanlı’da Tanzimat döneminden sonra yayınlanmış bir kadın dergisi olan Mürüvvet’tir.

“Cömertlik, mertlik, yiğitlik” gibi anlamlara gelen Mürüvvet, Mürüvvet gazetesinin “nüshası” olarak 28 Şubat – 23 Nisan 1888 tarihleri arasında haftalık periyotta yayınlanmıştır.

Kadının Osmanlı basın dünyasında kalem sahibi olması gerçek anlamda kadın dergileri ile mümkün olabilmıştır. Çünkü o güne kadar babalarının ve kocalarının isimlerinden oluşan müstear isimlerle çeşitli gazetelerde yazı yazan Osmanlı kadını, kadın dergileriyle birlikte kendi imzasını kullanmıştır. Bu yayınlar her kesimden kadının yazma ürkekliğini ve çekimserliğini gidermede, taleplerini iletmede önemli işlev görmüştür.¹

Bu çalışmanın amacı genel olarak Tanzimat sonrası modernleşme sürecinde, Osmanlı kadınının sosyal hayatta “nesne”den “özne”ye dönüşümünün bir göstergesi olan kadın dergileri özel olarak ise bu dergilerden biri olan Mürüvvet hakkında bilgi vermektir. Bu çerçevede derginin yayın politikası, yazar kadrosu, içeriği ve teknik özellikleri ele alınacak öncelikli konular arasındadır.

Tanzimat sonrası dönemle mukayese edildiğinde Tanzimat’a kadar Osmanlı toplumunda sosyal hayatta kadının konumunun belirgin bir değişikliğe uğramadığını görmekteyiz.² Ancak özellikle batıda 16. yy’da başlayan Rönesans ve Reform hareketleri ve sonrasında Sanayi Devrimi büyük bir değişime yol açmış, bu değişimden Osmanlı toplumu dolayısıyla Osmanlı kadını da nasibini almıştır.³

III. Selim ile başlayıp 1839 Tanzimat Fermanıyla hız kazanan Osmanlı modernleşme hareketlerinin Osmanlı basın dünyasına çeşitli düzeylerde yansımaları olmuştur. Bu yansımaların tezahürlerinden biri de kadın dergilerinin yayınlanmaya başlamasıdır.

19. yy. Osmanlı kadın dergileri Osmanlı sosyal ve entelektüel tarihi açısından önemli bir başvuru kaynağı olma niteliğini taşımaktadır. Bu dergiler dönemin sorun ve tartışmalarına halkın bakış açısını ortaya koymakla kalmamış aynı zamanda yeni tartışma ve fikir akımları için de bir zemin oluşturma özelliği taşımışlardır.

1. Osmanlıda Kadın Dergileri

Osmanlı Devleti’nde Tanzimat’la birlikte kurulmaya başlayan modern öğretim kurumlarından, daha ziyade, üst tabakaya mensup kadınlar

¹ Serpil Çakır, *Osmanlı Kadın Hareketi*, (İstanbul: Metis Yayınları, 1996), 23.

² Kadriye Yılmaz Koca, *Osmanlıda Kadın ve İktisat*, (İstanbul: Beyan Yayınları, 1998), 68.

³ Ahmed Güner Sayar, *Osmanlı İktisat Düşüncesinin Çağdaşlaşması*, (İstanbul: Der Yayınları, 1986), 17.

yararlanabilmişlerdir. Bu okullarda yetişen kadınların, 19. yy. sonlarında, gazetelerde kadın sayfalarının yer almasını sağladıklarını ve hatta yalnızca kadınlar için yazarları da kadınlardan oluşan dergiler yayınlamaya başladıklarını görmekteyiz.

Kadın dergileri, Osmanlı'da Tanzimat döneminde yaşanmaya başlanan değişim ve dönüşümün en güzel göstergesi ve sonuçlarından biridir. Bu yayınlar kadınların görüşlerini belirtmesi ve erkeklerin kadınlar hakkındaki düşüncelerini ortaya koyması açısından döneme ayna tutan önemli kaynaklar arasındadır.⁴

Bu dönemde gazete ve dergi kavramı birbirinden kesin çizgilerle ayrılmadığı için kimi kaynaklar bu yayınlardan "gazete", kimileriye "dergi" olarak söz etmektedir.

Tanzimat döneminde ilk örneklerini gördüğümüz kadın dergilerinin sayısı Meşrutiyet sonrası basın hayatında oluşan özgürlük havasından etkilenerek artmıştır. Okuma alışkanlığının yerleşmemiş olması, yayın organlarının içinde bulunduğu maddi sıkıntılar, kadınların ilgisizliği gibi sebeplerden dolayı Kadınlar Dünyası dışındaki süreli yayınlar uzun soluklu olamamıştır.⁵ Ancak bu durum sadece kadın dergileri için geçerli değildir. Meşrutiyet sonrası yüzlerce yayın çeşitli sebeplerle kısa sürede kapanmak zorunda kalmıştır.⁶

Tanzimat'la birlikte kadının eğitime önem vermeye başlayan Osmanlı'da, kadın dergileri bu amacı gerçekleştirmede önemli rol üstlenmiştir. Eğitim, aile, iş, evlilik, moda gibi konuların işlendiği yazılarda, kadınların bu alanlarda eğitilmesi hedeflenmiştir.

Osmanlı kadın dergiciliğinde ayrıca resim, tiyatro, edebiyat gibi dallarda ismini duyurmuş kadınların hayatları ve eserlerinden, dernek programları ve eğlence içerikli yazılara, dış politika haberlerinden, dünya kadınlarına ilişkin bilgilere kadar çok zengin muhtevaya yer verilmiştir.⁷

Kadın haklarını savunan dönemin kadın dergileri Avrupa'da ve ABD'de en hızlı günlerini yaşayan kadın hakları sloganlarından etkilenmiş, bunu Osmanlı'da da uygulamaya çalışmışlardır.⁸

Gayrimüslimler tarafından çıkarılan yayınlarda da kadın haklarını destekleyen yazılar neşredilmiştir.⁹ Kadın dergileri aynı zamanda Osmanlı aydın kadın sınıfının tanınması ve halka ulaşması açısından da önemli roller

⁴ Çakır, s. 23.

⁵ Sabiha Doğan, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Aydın Kadınlar; Şair ve Yazarlar (1850-1950)*, (İstanbul: Akademik Kitaplar, 2012), s. 75.

⁶ Orhan Koloğlu, *Osmanlı'dan 21.yy'a Basın Tarihi*, (İstanbul: Pozitif Yayınları, 2006), s. 63.

⁷ Nuri İnuğur, *Basın ve Yayın Tarihi*, (İstanbul: Der Yayınları, 2002), s. 153, Doğan, s. 78.

⁸ Doğan, s. 78.

⁹ Doğan, s. 75, Şefika Kurnaz, *Cumhuriyet Öncesinde Türk Kadını*, (Ankara: Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, 1990), s. 39-44.

üstlenmişlerdir. Daha öce dar bir çevrede tanınan ve etkili olan bu kadınlar, kadın dergileri aracılığıyla daha geniş çevrelere ulaşma imkânı bulmuşlardır.¹⁰

II. Meşrutiyet'in ilanından önce kadına yönelik on iki yayın tespit edilmektedir. Muhadderât ile başlayan yayınlar Vakit yahud Mürebbe-i Muhadderât (1875), Âyine (1875), Âile (1880), İnsâniyet (1883) ve Hanımlar (1883) ile devam etmiş ardından Şükûfezâr (1886), Mürüvvet (1888), Parça Bohçası (1889), Hanımlara Mahsûs Gazete (1895), Hanımlara Mahsûs Malumat (1895) ve Âlem-i Nisvân (1906) yayınlanmıştır.¹¹

2. Mürüvvet Dergisi

2.1. Mürüvvet'in Kimlik Bilgileri

Mürüvvet, içeriğinde kendisinden söz ederken "gazete" ifadesini kullanmaktadır. Ancak gerek içeriği ve gerekse boyutları göz önüne alındığında Mürüvvet'in "gazete"den çok "dergi" formatında olduğunu söylemek mümkündür. Ayrıca Mürüvvet'in kapağında yer alan "*Mürüvvet Gazetesinin Kadınlara Mahsûs Nüshasıdır*" ifadesinden de anlaşıldığı üzere zaten bu isimde bir gazetenin mevcut olması ve çalışmamıza konu olan "Mürüvvet" in de bir ilave şeklinde yayın hayatına başladığını duyurması bizim bu tespitimizi doğrular niteliktedir. Nitekim Tanzimat dönemi basın dünyasında gazete ve dergi kavramlarının birbirinden kesin çizgilerle ayrıldığını ve bu yayınlardan söz ederken kimi kaynakların "gazete", kimilerininse "dergi" ifadesini kullandığını daha önce de belirtmiştik. Bu nedenle çalışmamızda Mürüvvet bir dergi olarak ele alınacaktır.

2.1.1. Mürüvvet'in Yayınlandığı Tarih Aralığı

Mürüvvet dergisi Hicri 15 Cemâziye'l-âhir 1305, Rumi 15 Şubat 1303 ile Hicri 12 Şaban 1305 - Rumi 13 Nisan 1303 tarihleri arasındaki dokuz hafta boyunca düzenli olarak haftalık periyotta yayınlanmıştır.

Dikkat çeken bir ayrıntı, derginin dokuz sayısının tamamının kapağında miladi takvime dair bir kaydın bulunmamasıdır. Hâlbuki Mürüvvet dergisinden bir yıl önce yayın hayatına başlayan Mürüvvet gazetesinde Hicri ve Rumi takvimin yansıra Miladi takvim de kullanılmıştır.

¹⁰ Hatice Özen, *Tarihsel Süreç İçinde Türk Kadın Gazete ve Dergileri: (1868-1990)*, (İstanbul, 1994), s. 17, Doğan, s. 79.

¹¹ Fatma Denman, *İkinci Meşrutiyet Döneminde Bir Jön Türk Dergisi: Kadın*, (İstanbul: Libra Kitap, 2009), s. 59.

Çizelge 3.1. Mürüvvet Dergisinin Yayınlandığı Tarihler

SAYILAR	HİCRÎ	RÛMÎ	MİLADÎ
1.Sayı	15 Cemâziye'l-âhir 1305	15 Şubat 1303	28 Şubat 1888
2. Sayı	22 Cemâziye'l-âhir 1305	22 Şubat 1303	6 Mart 1888
3.Sayı	29 Cemâziye'l-âhir 1305	29 Şubat 1303	13 Mart 1888
4. Sayı	7 Receb 1305	7 Mart 1303	20 Mart 1888
5. Sayı	14 Receb 1305	14 Mart 1303	27 Mart 1888
6. Sayı	21 Receb 1305	21 Mart1303	2 Nisan 1888
7.Sayı	28 Receb 1305	28 Mart 1303	9 Nisan 1888
8. Sayı	5 Şaban 1305	6 Nisan 1303	16 Nisan 1888
9.Sayı	12 Şaban 1305	13 Nisan 1303	23 Nisan 1888

Mürüvvet dergisinin 4. sayısından itibaren yayın hayatına yeniden başlayan Mürüvvet gazetesinin nüshalarıyla yapmış olduğumuz karşılaştırmalarda tarihler arasında ihtilaf olduğu görülmüştür. Şöyle ki; Mürüvvet dergisinin ilk sayısı Rûmi tarih olarak 15 Şubat 1303 tarihini göstermektedir. Malum olduğu üzere Osmanlı'da hicrî, rûmî ve miladî olmak üzere üç takvim kullanılmıştır. Rûmî takvim Mart ayını yılbaşı olarak kabul etmektedir. Buna göre Şubat 1303 tarihinde yayınlanmaya başlanan bu dergi, yılın son ayında yayınlanmış, Mart ayının, yılın ilk ayı olmasından dolayı da 1304 tarihiyle yayın hayatına devam etmiş olması lazımdır. Nitekim Mürüvvet dergisinin üzerinde yer alan tarihleri aynı yıllarda çıkan diğer gazete ve dergilerle karşılaştırdığımızda 1304 tarihini gördük. Örneğin; Ceride-i Mehâkim gazetesinin aynı tarihli nüshalarına baktığımızda hicrî ve miladî yılların 1303'e değil, 1304'e tekabül ettiğini müşâhede ettik. Muhtemelen derginin mizanpajının bir defaya mahsûs hazırlanmasından kaynaklanan bir durumla 1303 tarihi aynen devam etmiştir. Nitekim derginin 4. sayısından itibaren yayın hayatına yeniden başlayan Mürüvvet gazetesinin tarihleriyle derginin üzerinde yer alan tarihleri karşılaştırdığımızda ve "Hicri Takvimi Miladi Takvime Çevirme Kılavuzuna" müracaat ettiğimizde 1303 tarihinin 1304 olarak yer almasını gerektiği görülmüştür. Ancak biz derginin orijinaline sadık kalma düşüncesinden hareketle yukarıdaki tabloda derginin üzerinde ne yazıyorsa o tarihleri buraya aldık.

Tarihle ilgili bir diğer husus da son zamanlarda yapılan çalışmalarda Mürüvvet dergisinin yayın hayatı ile ilgili olarak belirtilen sürenin 28 Şubat 1888 – 24 Nisan 1888 olarak belirtilmesidir. Muhtemelen derginin kapağında miladî takvimin yer almamasından kaynaklanan bir durum olarak bu tarih, hicrî takvimin miladî takvime çevrilmesi kılavuzundan istifadeyle ortaya

çıkıştır. Ancak Hakkı Tarık Us Arşivi'nden istifadeyle gerek Mürüvvet gazetesi gerekse o dönemde yayınlanan diğer süreli yayınlar üzerinde yaptığımız gün, ay ve yıl araştırmasında bu tarihin 24 Nisan değil 23 Nisan 1888 olduğunu tespit ettik.

2.1.2. Kurucu Kadrosu

Mürüvvet dergisi kapağında ifade edildiği üzere “*Mürüvvet gazetesinin kadınlara mahsûs nüshasıdır.*” Bu ifadeden ilk anda anlaşılan derginin gazetesinin bir eki olduğudur. Nitekim son zamanlarda yapılan çalışmalarda da bu yönde bir değerlendirme yapılmıştır. Ancak Mürüvvet dergisi ile ilgili yapmış olduğumuz bu çalışmada son zamanlardaki bu genel değerlendirmelerin kısmen eksik ve hatalı bir takım unsurlar barındırdığını gördük. Buna göre: Mürüvvet dergisi, Mürüvvet gazetesiyle eş zamanlı olarak çıkmamıştır. Mürüvvet dergisinin 19 Mart 1888 Pazartesi tarihli 4. sayısında, 17 Mart 1888 Cumartesi gününden itibaren Mürüvvet gazetesinin yayın hayatına tekrar başladığı ifade edilmiştir. Dolayısıyla derginin yayınlandığı süreçte gazete yayınına ara vermiş, derginin ilk üç sayısı gazetesinin yayınlanmadığı bir dönemde yayınlanmıştır.

Hakkı Tarık Us dijital koleksiyonundan yapmış olduğumuz araştırmada gazetesinin ilk nüshası olarak 1. Sene 2 numaralı nüshasını bulma imkânımız oldu. İlk sayıyı bulamadık. Kapağında haftalık olarak yayınladığı ifade edilen gazetesinin 2. sayısının 13 Ocak 1887 tarihini taşımasından, ilk sayının 6 Ocak 1887 tarihinde yayınlanmış olduğu sonucunu çıkartmak mümkündür. Buna göre Mürüvvet gazetesi 6 Ocak 1887 tarihinde haftalık olarak yayınlanmaya başlanmış ve tespit edebildiğimiz kadarıyla 36 haftalık bir yayın döneminden sonra gazete yayına ara vermiştir.

Dergi ise ilk yayınına 28 Şubat 1888 tarihinde başlamış ve 4. sayıdan (19 Mart 1888) itibaren gazeteyle birlikte yayınına devam etmiştir. Ancak Mürüvvet gazetesi günlük olarak yayınına devam ederken Mürüvvet dergisi 23 Nisan 1888 tarihindeki 9. sayıdan sonra yayınlanmamıştır. Mürüvvet dergisinin yayın hayatının sona ermesiyle ilgili Mürüvvet gazetesinde de her hangi bir kayda rastlanmamıştır.

Derginin gazeteden bağımsız bir yayın organı olduğunun bir diğer göstergesi ise her iki yayının da farklı ücretlerle birbirinden bağımsız olarak satılması ve aboneliklerinin de ayrı olmasıdır. Buna göre dergi 2 kuruştan satılırken, gazete 20 paradan satışa sunulmuştur.

Gazetesinin ve derginin “Mürüvvet” matbaasında basılması ve yazı heyetinin genel olarak aynı kişilerden oluşması bu iki yayın organını birbirinden kesin çizgilerle ayırmanın güç olduğunu göstermektedir. Ayrıca her iki yayın organı da kapak sayfalarında idari adres olarak “*Mahall-i idâresi: Bâb-ı Âli Caddesinde “Mürüvvet” matba’asıdır. Numru 36*” ifadesini kullanmıştır.

Derginin kurucusu ile ilgili olarak açık bir kayda rastlayamadık. Nitekim derginin gerek kapağında gerekse iç sayfalarında herhangi bir künye bulunmamaktadır. Aynı durum Mürüvvet gazetesi için de geçerlidir. Ancak derginin bütün sayılarının son sayfasında *“Heyet-i tahrîriye nâmına Mahmûd Celaleddin, Müdürü Marûfîzâde Mehmed Ziyaüddin”* isimleri yer almaktadır. Marûfîzâde Mehmed Ziyaüddin ismi, müdür ifadesi olmaksızın Mürüvvet gazetesinin son sayfalarında da yer almıştır.

Dergide yer alan yazılarda dergi çıkarmanın zor ve zahmetli bir iş olduğuna vurgu yapılmakta¹² ve bu konuda çeşitli kimselerden yardım talep edildiği ifade edilmektedir.¹³ Bu yardım talebine dönemin önemli devlet adamlarından Ahmed Vefik Paşa *“Hızır gibi yetişerek”*¹⁴ en sıkıntılı anlarda yardımcı olmuştur.¹⁵ Derginin kuruluş aşamasında emeği geçen bir diğer önemli isim ise dönemin Meârif Nâzırı Münîf Paşa’dır.¹⁶

2.1.3. Amacı

O dönem yayınlanan dergiler kendilerini dergi olarak değil, gazete olarak tanımlamışlardır. Nitekim dergide amaç ve kapsam belirtilirken *“gazete”* ifadesi kullanılmıştır.¹⁷ Buna göre memlekette olan biten her şeyin gazetelerde kayıt altında olduğu,¹⁸ bir ülkede gazetecilik faaliyetinde bulunan kişilerin devletin faydasına olabilecek bir takım şeyleri yapmak üzere hükümetlerden yayın faaliyetlerinde bulunmak üzere izin aldıkları ifade edilmiştir.¹⁹ Bu yönüyle gazeteler, kamuya açık bir mektuptur ve bu mektubu yazarlar da *“gazete muharrirleridir.”*²⁰

Mürüvvet dergisi temel amacını kadınların kültürel düzeylerini arttırmak olarak belirlemiştir.²¹

*“Tahrîrine mübâşeret ettiğimiz gazetenin şu kadınlar kısmında kârielerimize dünyayı göstermek istiyoruz. Bu halde kendimize tayîn ettiğimiz mesleği ilan etmeliyiz ki umûr-i- tahrîriyyemizin esâsını vaz’ etmiş olarak dâimâ o kayıt ve vazîfe ile mukayyed olalım.”*²²

Avrupa’da yüzlerce kadın dergisi yayınlanmasına rağmen Osmanlı devletinde İslam kadınlarının cehaletini ortadan kaldırmaya yönelik küçük de olsa bir gazetenin yayınlanmaması Osmanlı basın dünyası için bir

¹² Mürüvvet, sayı. 1, s. 3.

¹³ Mürüvvet, sayı. 1, s. 4.

¹⁴ Mürüvvet, sayı. 1, s. 4.

¹⁵ Mürüvvet, sayı. 1, s. 4.

¹⁶ Mürüvvet, sayı. 1, s. 4.

¹⁷ Mürüvvet, sayı. 1, s. 4, 5, 8.

¹⁸ Mürüvvet, sayı. 1, s. 1.

¹⁹ Mürüvvet, sayı. 1, s. 1.

²⁰ Mürüvvet, sayı. 1, s. 1.

²¹ Mürüvvet, sayı. 1, s. 3.

²² Mürüvvet, sayı. 1, s. 8.

eksiklik olarak görülmüştür.²³ Bu eksikliğin giderilmesi çerçevesinde Avrupa'da basılan kadın dergilerinin önde gelenlerinden milli ve manevi değerlere aykırı olmayan bir takım yazıların tercüme edilerek yayınlanacağı duyurulmuştur:

“Avrupa’da basılan kadın jurnallerinin en güzîdelerine de hesabü-z zaman abone olmak ve onlardan âdât-ı milliyemize muhâlif gelmeyen makale ve havâdisleri tercüme etmek büyük külfet ve fedakârlığa muhtâc olmadığı cihetle bu yüzden dahî yeniden yeniye hayli sermaye tedârik edebileceğimizi anladık, hevesimiz arzumuz tezâyüd etti. Bir kat daha gözümüzü açtık. Bu işe her yüzden dört el ile sarıldık.”²⁴

Dönemin eğitim alanında yapılan büyük reformlarının bir parçası da kızların eğitim öğretim görebileceği çeşitli yatılı ve gündüzlü kız okullarının açılmasıdır. Yedi sekiz yıldan beri bu okullarda eğitim öğretim yapılmasına rağmen, kızlara hitap edebilecek süreli bir yayının hala çıkmamış olması da Mürüvvet’in çıkış gerekçelerindedir:

“Şu kadar var ki İslâm kadınlarının câhil ve nâdân kalması revâ-yı Hakk olmadığı tahakkuk edip te İstanbul’da İslâm kızlarına mahsûs geceli gündüzlü büyük büyük mektepler küşâd olunalı yedi sekiz sene mürûr ettiği halde bile yâr ve ağıyâra karşı kadınlara mahsûs bir küçük varakpârenin hâlâ zuhûr edememesi matbû’ât-ı Osmâniyye için bir nâkisa ad olursa şâyândır.”²⁵

Altı yüz senelik bir zaman zarfında gerek Müslim gerekse gayr-i Müslim Osmanlı kadınına hitap eden günlük bir gazetenin yayınlanmamış olması da bu alanda ortaya çıkan boşluğu göstermektedir:

“Altı yüz senelik bir pâ-yi taht hilâfet ve saltanatta yerli hanımlara ve ecnebî madamlara mahsûs bir tanecik olsun yeomî gazetenin muntazimen tab’ ve neşrine devam olunamaması hakku-l insâf düşünülürse meşrû’ ve ma’kûl bir sebeb-i mücbire mebni olmasa gerektir.”²⁶

Dergi, okuyuculardan gelmesi muhtemel bir takım sorular çerçevesinde mevcut kanunlara uygun olarak avukatlık hizmetini de kadınlara sunmayı amaçlamıştır.²⁷

Dergi yukarıda belirttiği temel amaçlar dışında şu hususları da amaç olarak ifade etmiştir:

Bir haftalık süre zarfında memlekette meydana gelen politik olaylar okuyucuların anlayabileceği bir düzeyde sunulacaktır.²⁸

²³ Mürüvvet, sayı. 1, s. 2.

²⁴ Mürüvvet, sayı. 1, s. 2, 3.

²⁵ Mürüvvet, sayı. 1, s. 2.

²⁶ Mürüvvet, sayı. 1, s. 2.

²⁷ Mürüvvet, sayı. 1, s. 7.

²⁸ Mürüvvet, sayı. 1, s. 1.

Genelde Osmanlı devletinde, özelde ise İstanbul'da meydana gelen memleket meseleleriyle süslenme ve ev bakımı gibi kadınları ilgilendiren konulara yer verilecektir.

Bütünüyle kadın yazarlar tarafından kaleme alınan edebi eserlerin de okurlara sunulması amaçlanmıştır.

Kadınlar için gündelik hayatlarında lazım olabilecek bir takım pratik bilgilerin, tariflerin, koruyucu sağlık bilgilerinin verilmesi hedeflenmiştir. Ayrıca bilmece, bulmaca, eğlenceli ve düşündürücü bir takım fıkraların yayınlanması da derginin amaçları arasındadır.

2.1.4. Yayın Politikası

Dergi yayın hayatı boyunca belirlemiş olduğu bir takım ilkeler çerçevesinde yayın yapacağını ve gazetecilik mesleğini kötü amaçla kullanmayacağını deklare etmiştir: *"Gazetemizi kendi elimizle bir takım kuyûdât altına alarak vezâif-i nâzike-i kalemiyyeyi sû-i istimâl etmemeğe şimdiden söz veriyoruz."*²⁹

Ayrıca şahıslara hakaret etmeyeceğini, herhangi bir topluluğu küçümseyici ifadeler kullanmayacağını, kişilerin mezhebine göre bir tutum takınmayacağını da belirtmiştir: *"Ağrâz-ı şahsiye ve tezyîfât-ı kavmîye ve tecâvüzât-ı mezhebiye ve izhâr-ı aşk ve alâkaya gelince kalemimiz kırıktır."*³⁰

Dergide faydasız boş şeylerle okuyucularını meşgul edilmeyeceği, sayfa ve sütunların ilgisiz şeylerle doldurmayacağı ve vakit kaybına sebebiyet verilmeyeceği de ifade edilmiştir.³¹

Dışardan gelecek isimsiz ve imzasız yazılara dergide yer verilmeyeceği ve iade edilmeyeceği de önceden okuyuculara duyurulmuştur: *"Tayîn-i zât ve sıfât edilmedikçe hâricden gelecek evrak derç edilmeyecek ve i'âde de olunmayacaktır."*³²

Yayınlanacak olan yazılarda kullanılacak dilin sade olmasına özen gösterileceği belirtilmiştir.³³

Edebiyat eleştirilerinde bulunulurken yazarın değil eserin esas alınacağı şu şekilde ifade edilmiştir: *"Tenkîdât-ı edebiyede bulunduğu sırada eserden müessire esmayı sıçratarak muharrirîn-i kirâm-ı hazerâtını celallendirmemeğe gayret olunacaktır."*³⁴

Dergi yapacağı yayınlarda Osmanlı kanunlarına ve İslam kurallarına riayet etmeyi hedeflemektedir:

²⁹ Mürüvvet, sayı. 1, s. 10.

³⁰ Mürüvvet, sayı. 1, s. 10.

³¹ Mürüvvet, sayı. 1, s. 10.

³² Mürüvvet, sayı. 1, s. 10.

³³ Mürüvvet, sayı. 2, s. 30.

³⁴ Mürüvvet, sayı. 1, s. 10.

“Kaoânîn-i mevzû’ayı ve cümleden evvel şerî’at-ı ahmediyyeyi hiçbir meselede ferâmuş etmemek şartıyla dilhâh-ı âliye teb’aiyyetten kadınların me’ârifce ve ahlâkça fâide müşâhede etmeleri muhakkak olan keyfiyâttan dolayı maruzât ve müsted’iyat-ı muhakkada bulunabildiğimiz halde bunun semeresini müşâhede edinceye kadar sebât ve metânet göstermek cümle-i tasmîmâtımızdandır.”³⁵

İyi bir kadın gazetesi çıkartabilmek için bir ön hazırlık yapılmış ve bu hazırlık çerçevesinde dergide yeri geldikçe kullanılmak üzere İslam Medeniyetinde kadınlara dair kaleme alınan yazılar biriktirilmiştir.³⁶

Mürüvvet dergisinin genel olarak muhafazakâr çizgide bir yayın politikasına sahip olduğunu ifade etmek mümkündür. Bizleri bu düşünceye sevkeden temel gerekçeler ana hatlarıyla şunlardır:

Dergi, *“kendimize tayîn ettiğimiz mesleği ilan etmeliyiz ki umûr-i tahrîriyyemizin esâsını vaz’ etmiş olarak dâimâ o kayıt ve vazîfe ile mukayyed olalım”³⁷* ifadesiyle *“Tayîn-i Meslek”* başlığı altında takip edeceği genel yayın politikasını açıklamıştır.

Dergi öncelikle yazarlığın boyacılık ve nakkaşlık gibi bir mesleği ifade ettiğini ancak işin içinde toplumu etkileyen *“kitabet”*in de bulunması sebebiyle ehl-i kalem olmanın kendine has bir takım kayıt ve şartların bulunması gerektiğinden bahseder.³⁸ Ayrıca *“Hele İslâm kalemiyle göz boyamak revâyı hakk değildir”* ifadesiyle de yazarlık mesleğini yapan bir kişinin İslam adına konuşurken mesleğin gereklerine çok daha fazla riayet etmesi gerektiği vurgulanmaktadır.

Osmanlı kadınının kültür seviyesini yükseltmeyi amaçlayan dergi bu çerçevede dünyanın çeşitli yerlerini okuyucusuna tanıtmakta bunu yaparken de milli ve manevi değerleri gözeteteğini ilan etmektedir. Örneğin, *“Avrupa kıt’asından vereceğimiz malumât-ı sahîha meyânında kemâlat-ı insâniyyenin tezyînât-ı bedeniyyeden ibaret olmadığını envâ’i sûretle izhâr ve beyân”* ifadesiyle yüksek insani değerlere ulaşmanın sadece vücudu süslemeden ibaret olmadığı ifade edilerek genel yayın politikasında muhafazakâr bir çizginin takip edileceği ifade edilmiştir.

Aynı durum Amerika Kıtası’ndan verilen örnek için de geçerlidir. *“Amerika’da yetişen yüzlerce tabîbelerin âlem-i insâniyete ettiği hizmetler yani kadınların hürriyet ve müsâvâtı ve servet-i umûmiyenin derecâtı kürre-i arzın bu noktasında nasûretle tecelli eylediğini âdât-ı milliyemize tatbiken bast ve ilan”* denilerek Amerika’daki kadın doktorların başarıları toplumun temel değerlerine ters düşmeyecek şekilde Osmanlı kadınına rol model olarak sunulmaktadır.

³⁵ Mürüvvet, sayı. 1, s. 9.

³⁶ Mürüvvet, sayı. 1, s. 3.

³⁷ Mürüvvet, sayı. 1, s. 8.

³⁸ Mürüvvet, sayı. 1, s. 8.

Dünyadan yukarıda zikrettiğimiz örnekler verilirken İstanbul'dan verilen örnek ise derginin yayın politikasının muhafazakâr bir çizgide olacağını bir başka göstergesidir. Bu örnekte on dört yaşındaki bir kızın batıya özgü bir kadın şapkasıyla değil, İslam'a özgü bir namaz örtüsüyle tasvir edileceği ifade edilmiştir.³⁹

Dergide "Hanım Kime Denir?" başlığı altında yayınlanan yazıda ideal Osmanlı kadınının nasıl olması gerektiği tasvir edilmekte ve kadının muhafazakâr yönüne vurgu yapılmaktadır.⁴⁰ Ayrıca giyim kuşam konusunda yazılan yazılarda Avrupa tarzı kostümler, kolsuz feraceler eleştirilmektedir.⁴¹

Âişetu's-Sıddîka⁴² ve Afretü'l-Âbide⁴³ gibi İslam tarihinin güzide şahsiyetlerinin Osmanlı kadınına rol model olarak sunulması derginin muhafazakâr bir çizgide yayın yaptığının bir diğer göstergesidir.

Mürüvvet'in ilk sayısında derginin müdürü Marûfizâde Mehmed Ziyaüddin "Mecîdî nişân-ı zîşân ihsâniyle taltif buyrulduğunu" ifade etmekte ve II. Abdülhamid'e bağlılığını ve şükranlarını sunarak daima hizmetinde olacağını belirtmektedir.⁴⁴

2.1.5. Hedef Kitle ve Okur Profili

Derginin kapak kısmında yer alan "Mürüvvet gazetesinin hanımlara mahsûs nüshasıdır" ifadesinden de anlaşılacağı üzere hedef kitle kadınlardır.

Osmanlı toplumunda kızların eğitim görmesinin aleyhindeki görüşlerin giderek azalmasıyla Mürüvvet de belirli bir hedef kitlesinin oluştuğuna inanarak yayın hayatına başlamıştır:

"Hamdolsun zamanımızda kadınların tahsîl-i meârif etmeleri aleyhine hiçbir fikir kalmamış ve herkes kızını mektebe göndermeğe ve tahsîl-i meârife gayrette bulundurmağa çalıştığı için cerîde-i muhteremelerinin bu yolda mûcib-i iktidâ ve imtisâl-i âsâra mübtenî olan makâlât bir kat daha ikâz-ı efkâra ve tamîm-i meârife medâr-ı mahz olur..."⁴⁵

Dönemin eğitim öğretim alanında yapılan reformlarının bir parçası olarak çeşitli kız okulları açılmış ve bu okullarda tahsil görmüş olan / görmekte olan kadınlara hitap etmek üzere Mürüvvet yayın hayatına başlamıştır.⁴⁶

2.1.6. Yazar Kadrosu

³⁹ Mürüvvet, sayı. 1, s. 9.

⁴⁰ Mürüvvet, sayı. 9, s. 165-166.

⁴¹ Mürüvvet, sayı. 4, s. 79.

⁴² Mürüvvet, sayı. 1, s. 16.

⁴³ Mürüvvet, sayı. 3, s. 70.

⁴⁴ Mürüvvet, sayı. 1, s. 11.

⁴⁵ Mürüvvet, sayı. 2, s. 43.

⁴⁶ Mürüvvet, sayı. 1, s. 2.

Dergide isimsiz ve imzasız herhangi bir yazının yayınlanmayacağı yayın politikası kısmında ifade edilmişti. Dolayısıyla dergide imzası bulunmayan bütün yazıları tahrir heyetine izafe etmek mümkündür.

Mürüvvet'in yazarlarını, daha doğrusu bu dergide imzası bulunan isimleri üç grupta ele almak mümkündür:

Birinci grup; Derginin bütün sayılarında Heyet-i tahrîriye nâmına Mahmûd Celeleddin ve Müdür Marûfizâde Mehmed Ziyaüddin isimleri zikredilmektedir. Dolayısıyla dergideki yazıların ağırlıklı bölümünün bu iki ismin kaleminden çıktığını ve derginin yayın çizgisini asıl yönlendirenin ve yürütenin yine bu iki isim olduğunu ifade etmek mümkündür.

İkinci grup; Dergide birden fazla yazısı bulunmakla birlikte tahrir heyetinde olduğuna dair herhangi bir kayıt bulunmayan isimlerden oluşmaktadır.

Bu çerçevede dergide dönemin önemli kız okullarından biri olan Mirgün İnâs Mekteb-i Rüşdiyesi Baş Muallimesi Fitnat'a ait üç yazı, Mirgün İnâs Mekteb-i Rüşdiyesi İkinci Muallimesi Âyişe Nazîre'ye ait ise iki yazı yer almıştır. Dergide dönemin önemli şâirlerinden biri olarak takdim edilen Nigâr binti Osman'ın üç yazısı bulunmaktadır.

Fünûn kısmı yazarlarından Doktor Anderyadis'e ait iki yazı bulunmaktadır. Dikkatimizi çeken bir husus olarak şunu ifade edebiliriz ki Doktor Anderyadis, Mürüvvet gazetesinin de yazarları arasında görülmektedir.

Dergide ayrıca Koca Mustafa Paşa Rüştiye-i Askeriyesi Fransızca Muallimi Kilisli Necîb'in üç yazısı, Şehir Emâneti hulefâsından Vassâf'ın iki yazısı, Asâkir-i Şâhâne Miralaylarından Osmân Beyefendi'nin iki yazısı bulunmaktadır.

Üçüncü grupta ise dergide bir yazısı bulunan isimler yer almaktadır. Bu yazarlar arasında ise Recâizâde Ekrem, Cerîde-i Askeriyye Muharriri Abdurrahman Süreyyâ Efendi, Mektûbe-i Hâriciyye Mümeyyizi Raûf, Manisa Hâkimi Ali Haydar, Bandırmadan Mehmed Şevket, Tokat Mekteb-i Rüşdiye Muallimi es-Seyyîd Mustafa Nûrî ve B. Afife ile Sivas Vâlisi Sırrî Paşa'nın hanımı Leyla Hanımefendi bulunmaktadır.

Son olarak belirtmek gerekir ki yazarlara ürünleri için herhangi bir ücret ödendiğine veya ödenmediğine dair gerek dergide gerekse diğer kaynaklarda hiçbir işarete rastlanılmamıştır.

2.1.7. Mürüvvet'in Haber Kaynakları

Derginin haber kaynakları olarak Muharrerât başlığı altında vilâyetlerden gönderilecek mektuplara yer verileceği ifade edilmiştir: *"Matb'amıza irsâl olunacak evrak ile Vilâyet ve mülhakâttan alınacak muhbir mektupları buraya derç olunacaktır."*⁴⁷

⁴⁷ Mürüvvet, sayı. 1, s. 15.

Havâdis-i Dâhiliyye kısmında ifade edildiği üzere Osmanlı Devleti'nde yayınlanan, Karesi gazetesi, Edirne gazetesi, Manastır gazetesi, Girit gazetesi ve Yanyâ gazetesi gibi gazetelerden haber kaynağı olarak istifade edilmiştir.

Havâdis-i Hâriciyye kısmında da haber kaynaklarının ülkeye girişi yasak olmayan yabancı gazetelerden yapılan çeviriler ile telgraflar olduğu ifade edilmiştir;

“Havâdis-i hâriciyye: Ciddi telgraf havâdisi almak bir de memâlik-i ecnebiyye de yeniden icâd olunan şeyler ve türlü türlü işler güçlerle envâ-i vukû'ât ve zuhûrâtta bahs ve hikâye etmek için İstanbul'a duhûlü memnu' olmayan ecnebî gazetelerin her nev'ine mürâcaâtla fayda bahş olacakları tercih edilecektir.”⁴⁸

2.1.8. Mürüvvet Dergisinin Kısa Süreli Olmasının Sebebi

Dergi 28 Şubat 1888 – 23 Nisan 1888 tarihleri arasında sadece dokuz sayı olarak yayınlanmıştır. Buradan hareketle derginin yayın hayatı yaklaşık iki ay gibi kısa sayılabilecek bir zaman dilimini kapsamıştır. Esasen bu dönem dergilerinin genel karakteristiği kısa süreli olmalarıdır. O dönemde yayınlanan birkaç dergi hariç neredeyse bütün dergiler kısa süreli olarak yayınlanmıştır.⁴⁹

Derginin dokuz sayısı üzerinde yapmış olduğumuz bütüncül okumada yayın hayatının süresine dair her hangi bir kayda rastlamadık. Bilakis dergide tefrika olarak yayınlanan yazı dizilerinin muhteva itibariyle uzun soluklu olabilecek bir takım konulardan (Peygamberler Tarihi, Osmanlı Tarihi vb) seçilmesi ve devamının gelecek sayıda olduğunun duyurulması derginin yayın hayatının uzun soluklu olmasının hedeflendiğinin göstergesidir.

Derginin kısa süreli olarak planlanmadığının bir diğer göstergesi de birinci sayıdan dokuzuncu sayıya kadar okuyuculara abonelik sisteminin duyurulmasıdır.

Derginin bütünü üzerinde yaptığımız okumalarda derginin son sayısı da dâhil olmak üzere herhangi bir veda yazısına rastlanmamıştır. Son sayısında dergi önceki sayılarda olduğu gibi yayınlanmış, bundan sonra derginin yayınlanmayacağına dair en ufak bir bilgiye de yer verilmemiştir. Mürüvvet dergisinin yayın hayatının sona ermesiyle ilgili Mürüvvet gazetesinde de her hangi bir kayda rastlanmamıştır.

Bu nedenle eldeki verilerden hareketle Mürüvvet'in yayın hayatının neden bu kadar kısa sürdüğüne dair net bir bilgi vermek mümkün değildir.

⁴⁸ Mürüvvet, sayı. 1, s. 6.

⁴⁹ Orhan Koloğlu, *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Basım*, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2006), s. 63.

2.2. Mürüvvet'in Teknik Bilgileri

2.2.1. Sayfa

Dokuz sayı olarak yayınlanmış bulunan Mürüvvet dergisinin nüshalarının sayfa sayıları arasında düzenli bir uyum söz konusu değildir. Yayın hayatına 28 sayfalık nüshayla başlayan dergi, ikinci nüshada 32, üçüncü nüshada ise 26 sayfayla devam etmiştir. Ancak dördüncü nüshadan itibaren sayfa sayısı 16 sayfa olarak bir istikrar kazanmıştır. Bu istikrarın kazanılmasında kanaatimizce etkili olan husus, muhtemelen derginin dördüncü sayısından itibaren Mürüvvet gazetesinin yayın hayatına yeniden başlamasıdır. İlk üç sayıda gazetenin yayınlanmamasından doğan boşluk muhtemelen derginin sayfa adedine yansımış, gazete + dergi formatında bir yayın ortaya çıkmıştır.

Çizelgede de görüleceği üzere her nüsha, sayfa numarası olarak birbirinin devamı niteliğinde yayınlanmıştır. Buna göre birinci sayı 1. sayfayla başlamış, son sayı olan dokuzuncu sayı 172 sayfa numarasıyla son bulmuştur.

Çizelge 3.2. Mürüvvet dergisinin nüshalarının sayfa aralığı ve sayfa sayısı

Nüshalar	Sayfa Aralığı	Sayfa Adedi
1.Sayı	1 - 28	28
2. Sayı	29 - 60	32
3.Sayı	61 - 76	26
4. Sayı	77 - 92	16
5. Sayı	93 - 108	16
6. Sayı	109 - 124	16
7.Sayı	125 - 140	16
8. Sayı	141 - 156	16
9.Sayı	157 - 172	16

2.2.2. Mizanpajı

Son dönemlerde yapılan çeşitli çalışmalarda Mürüvvet'in o güne kadar çıkmış olan dergilerde bulunmayan bir mizanpajla okuyucunun karşısına çıktığına dair bir bilgi bulunmaktadır. Nitekim bu özelliğiyle Mürüvvet, Osmanlı basın tarihinde farklı bir yer edinmiştir. Örneğin Mürüvvet'ten altı yıl önce (1297) yayınlanmış olan "Âile" dergisi ile yine Mürüvvet'ten dört yıl önce (1299) yayınlanmış olan "İnsâniyet" dergisini mukayeseli bir şekilde incelediğimizde bu özelliği müşahade ettik.

Derginin sayfa mizanpajında getirmiş olduğu yenilik, dergide yer alacak tüm yazıların belli bir sistematik çerçevesinde tasnif edilerek, çeşitli başlıklar altında okuyucuya sunulmasıdır. Nitekim dergi de birinci sayısında "İlâve" başlığı altında bu yeniliği duyurmuş ve dokuz kısımdan müteşekkil bir mizanpajla konuların derli toplu bir şekilde ve belirli bir disiplin çerçevesinde ele alınacağını ifade etmiştir.

Bu dokuz kısmı oluşturan bend-i mahsûs, havâdis-i dâhiliyye, havâdis-i hâriciyye, edebiyat, terbiye ve ahlak, fûnûn, mütenevvia, teferruk ve ilânât başlıkları altında alt başlıklar oluşturularak kendisinden önceki dergilerde yer alan dağınıklığın önüne geçilmeye çalışılmıştır. Bu yönüyle dergi belirli bir sayfa düzeniyle göze daha iyi hitap eden bir şekil de kazanmıştır.

Daha önce de ifade ettiğimiz üzere Mürüvvet gazetesi yayın hayatına başladıktan bir süre sonra yayınına ara vermiş, Mürüvvet dergisi ise bu arada çıkmaya başlamıştır. Derginin 4. sayısından itibaren gazete tekrar yayınlanmaya başlanmıştır. Gazetenin bulabildiğimiz ilk sayılarında, dergide uygulanan sayfa mizanpajının gazetede uygulanmadığını görmekteyiz. Tekrar yayın hayatına başlayan gazetenin mizanpajı ise çok büyük oranda dergiyle benzerlik arz etmektedir.

Dikkatimizi çeken bir başka husus da gazetenin ilk sayılarında yer alan "Mürüvvet" başlığının Osmanlıca yazı karakterinin, gazetenin yeniden yayın hayatına başladığında farklı bir karakterle yazılmasıdır. Gazetenin ilk sayılarında kullanılan Osmanlıca yazı karakteri, yeniden yayınlanmaya başlanan gazetede kullanılmamasına rağmen dergide kullanılmıştır.

Mürüvvet dergisinin sayfa düzenine baktığımızda ise her sayfanın iki sütundan oluştuğunu ve bu sütunların bir çizgiyle bölündüğünü görmekteyiz.

Derginin hiçbir sayısında fotoğraf, karikatür vb. her hangi bir görsel materyal kullanılmamıştır.

2.2.3. Ebadı

Derginin orijinal boyutları 22 X 15 (boy / en) dir.

Dergide yer aldığına göre boyutların bir kitap ebadında olması hedeflenmiştir;

“Bir de şunu düşündük: Gazetelere mahsûs olan gayet geniş ve azametli kâğıtları intihâb edecek olursak kâğıdın inceliği ve büyüklüğü cihetle bir gazete bir günde fersûdeleşir. Bükülüp kitap gibi ciltletilmek kâbil olamıyor. O büyüklükte gazetenin kitap gibi ciltletilmesi mümkün ise de bunu da çok kimseler ihtiyâr etmiyorlar. Mademki bir şeye para sarf olunuyor, o şeyin bir günde vücûdunu kaldırmak mı iyidir? Yoksa her günkü nüshaları saklayıp sene-i nihâyetinde bir alâ ve tuhaf kitap, tarih, dîvân, vücûda getirmek mi iyidir? Burasını insâf ederek düşünmek lâzımdır. Bâlây-ı mukaddimedede dediğimiz vecihle bir senelik nüshalardan mürekkebe ehemmiyetli gazetelerden vücûda gelecek birkaç (koleksiyon) mübalağasızca denilebilir ki bir defter-i kebîr-i me’ârif teşkil ederek ânda herşeyi mevcûd olur. Bu halde bizim gazeteye abone olacakların ve satın alacakların menfaatine hizmet etmek ve ma’nen maksadımıza tevfik hareket eylemek üzere kadınlara mahsûs şu kısmı kitap şeklinde tab’ ve neşr eyledik. Her nüshası zaten bir risâle şeklinde kalacak bu gazetenin üç aylığından, altı aylığından, bir seneliğinden mürekkebe birer kitap kendiliğinden olarak vücûda gelebilir.”⁵⁰

Yukarıda da belirtildiği üzere derginin gazete ebadında olması kullanım açısından bir kolaylık sağlamayacak, derginin ciltletilmesini imkânsız hale getirecektir. Bu nedenle derginin gerek kullanım kolaylığı gerekse üç aylık, altı aylık sayılarının ciltlenebilmesi açısından kitap boyutunda olması uygun görülmüştür.

2.2.4. Ücreti

Derginin ilk üç sayısında standart bir sayfa sayısı yoktur. Dergi sırasıyla 28-32 ve 26 sayfa olarak çıkmıştır. Dördüncü sayıdan itibaren ise 16 sayfa olarak belirli bir standarda kavuşmuştur. Ancak derginin fiyatında herhangi bir farklılık olmamıştır.

Birinci sayıdan dokuzuncu sayıya kadar derginin kapağında yer alan ücret tarifesine göre derginin;

Bayii satış fiyatı 2 kuruş,

Bir senelik abone bedeli 80 kuruş,

Altı aylık abone bedeli 40 kuruş,

Üç aylık abone bedeli 20 kuruştur.

Derginin tirajıyla ilgili gerek dergide gerekse yapmış olduğumuz literatür araştırmasında her hangi bir kayda rastlamadık.

2.2.5. Yayın Sıklığı veya Periyodu

Dergi, 28 Şubat - 23 Nisan 1888 tarihleri arasında kesintisiz olarak haftalık periyotta pazartesienden pazartesiye toplam dokuz sayı olarak yayınlanmıştır.

⁵⁰ Mürüvvet, sayı. 1, s. 5.

2.2.6. Reklam ve İlanlar

Derginin temel bölümlerinden birini oluşturan dokuzuncu kısmın reklam ve ilanlara ayrıldığı ifade edilmiş ve İlânât ve İlân-ı husus başlıkları altında “Borsa muamelâtı” hakkında bilgi verileceği belirtilmiştir. Bu çerçevede bir haftalık süre zarfında borsadaki “eshâm ve sâirenin borsada kesb eylediği fiyatın neticesinin yazılacağı” duyurulmuştur. Ancak dokuz sayıdan sadece ilk iki sayıda İlânât başlığı altında reklam alınmıştır. Alınan reklamlar da başlangıçta belirtildiği üzere sadece borsadaki hisse senedi fiyatlarıyla sınırlı kalmamış, yemek tariflerini içeren kitaptan balık yağı kapsülüne kadar çok ve çeşitli ilanlara yer verilmiştir.

Derginin kapağında reklam tarifesi;

Umûru Sarrâfiye Satırı 10

Umûr-u Ticâriyye Satırı 05

İlânât-ı Sâire Satırı 03 şeklinde belirtilmiştir. Ancak tarifenin kuruluş mu yoksa para mı olduğuna dair her hangi bir kayıt bulunmamaktadır.

Bir bütün olarak değerlendirildiğinde reklam ve ilanın, derginin tüm sayılarında yer almadığını görmekteyiz.

2.3. Mürüvvet Dergisinin İçerik Özellikleri

Yukarıda da belirttiğimiz üzere dergi ilk sayısında dokuz kısımdan müteşekkil başlıklar halinde yayınlanacağını okuyucuya duyurmuştur.

2.3.1. Birinci Kısım: Bend-i Mahsûs

Derginin 1. sayısında bir haftalık süre zarfında meydana gelen politik olayların okuyucunun anlayabileceği bir tarzda bu başlık altında verileceği ifade edilmiştir:

“Birinci Kısım: Bir bend-i mahsûs. Ve bir haftalık politika icmâli: Yani devletimizin ve sâir devletlerin münâsabât-ı siyâsiyyelerinden bu kısımda bahs olunacak, kârielerimizin bileceği, anlayacağı sûrette malûmât verilecektir.”⁵¹

Dergi, Osmanlı Devletinin o günkü temel problemlerini beş ana başlık altında zikretmektedir. Bunlar; Şark Meselesi, Mısır Meselesi, Bulgaristan Meselesi, Mâlî (Parasal) Meseleler ve Baron Hirş (Baron Hirsch)’in Hesabı Meselesidir.⁵² Bend-i mahsûs başlığı altında bu beş meselenin ele alınacağı duyurulmuştur.⁵³ Nitekim derginin bütün sayılarında bu meselelere bir şekilde de değinilmiştir. Osmanlı Devletini o gün için ilgilendiren beş temel mesele üzerinde durulacağı ifade edilmesine rağmen derginin ilerleyen sayılarında bu beş meselenin dışına çıktığı da olmuştur. Örneğin derginin

⁵¹ Mürüvvet, sayı. 1, s. 5.

⁵² Mürüvvet, sayı. 1, s. 10.

⁵³ Mürüvvet, sayı. 1, s. 10.

4. sayısında bend-i mahsûs başlığı altında yukarıda belirtilen beş temel meselenin bütünüyle dışında Avrupa'da kızların roman ve tiyatrodan mahrum edilişleri tafsilâtıyla ele alınmıştır.⁵⁴ Keza 5. sayıda kadınların toplum içindeki vazgeçilmez konuları üzerinde durulmuştur.⁵⁵ Yine aynı şekilde 6. sayının bend-i mahsûs başlığı altında İstanbul'daki eğitim öğretim konuları incelenmiştir.⁵⁶

2.3.2. İkinci Kısım: Havâdis-i Dâhiliyye

Dergi ilk sayısında bu kısımda ele alınacak konuları şu şekilde ifade etmektedir:

“İstanbul'da ve bütün Osmanlı toprağında ne olup ne bitiyorsa ândan bahsedilecektir. Kadınlara mahsûs bazı (dedikodu) ve düğünler havâdisi ve yerli tilâvet ve tezyînât-ı bedeniyye hakkında lüzûmlu laflar karıştırılacaktır. Lüzûmsuz şeyler hakkında da malumât verilip icinâbı tavsiye olunacaktır.”

Diğer sekiz kısım mukayese edildiği zaman bu kısmın oldukça düzenli ve zengin bir içeriğe sahip olduğu görülecektir. Derginin muhteviyatıyla ilgili olarak 1. sayıda ifade-i mahsûsa başlığı altında derginin dokuz kısımdan müteşekkil olduğu ifade edilmekle birlikte özellikle 8. ve 9. kısımların çok düzenli bir şekilde bütün sayılarda yer almadığı ve içerik itibarıyla zengin olmadığı görülecektir.

Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi başta İstanbul olmak üzere bütün Osmanlı coğrafyasında olup bitenler bu kısmın ana konusunu oluşturmaktadır. Bu çerçevede Sultan II. Abdülhamid Han'ın Osmanlı matbuat âlemine yapmış olduğu katkılar, kız öğretmen okulları, gündüzlü ve yatılı kız ortaokulları, resmî, tevcihât, vilâyet, muharrerât, muvâsalat, azimet, ilân-ı husûs, muhâberat-ı mahsûsa, şark meselesi, başlıkları altında “iç olaylar” hakkında bilgi verilmektedir.⁵⁷ Ancak derginin diğer kısımlarında da görmüş olduğumuz dağınıklık bu başlık altında da kendisini göstermiştir. Buna göre başlıksız yazılar ve kısım ile ilgisi olmayan yazılar bu bölümde de yer almıştır. Örneğin Zengibar hâkiminin vefatı ve yeni hâkimin Osmanlı Devleti'ne bağlılığını ifade eden yazı havâdis-i hariciyye kısmında yer alması gerekirken havâdis-i dâhiliyye kısmında yer almıştır. Bir başka örnekte ise bend-i mahsûs başlığı altında inceleneceği ifade edilen şark meselesi büyük oranda bu başlık altında incelenmiş ancak 6. sayıdaki havâdis-i dâhiliyye kısmında da karşımıza çıkmıştır.

2.3.3. Üçüncü Kısım: Havâdis-i Hâriciyye

Dergi, ilk sayısında bu kısımda ele alınacak konuları şu şekilde ifade etmiştir:

⁵⁴ Mürüvvet, sayı. 1, s. 3.

⁵⁵ Mürüvvet, sayı. 5, s. 94.

⁵⁶ Mürüvvet, sayı. 6, s. 109.

⁵⁷ Mürüvvet, sayı. 1, s. 14.

“Havâdis-i hâriciyye: Ciddi telgraf havâdisi almak bir de memâlik-i ecnebiyye de yeniden icâd olunan şeyler ve türlü türlü işler güçlerle envâ-i vukû’ât ve zuhûrâtta bahs ve hikâye etmek için İstanbul’a duhûlü memnu’ olmayan ecnebî gazetelerin her nev’ine mürâcaâtla fayda bahş olacakları tercih edilecektir.”⁵⁸

Havâdis-i dâhiliyye bölümünde dikkatimizi çeken durum bu bölüm için de geçerlidir. Buna göre oldukça zengin bir içeriğe sahip olan bu kısmın ana konusunu Osmanlı coğrafyasının dışında olup bitenler oluşturmaktadır. *“Havâdis-i hâriciyye”* üst başlığı altında yabancı gazetelerden derlenip toparlanan haberler, *“telgraf”* alt başlığı altında ise dış ülkelerden telgraf aracılığıyla gelen haberler yer almıştır.

Gerek *“Havâdis-i hâriciyye”* kısmında gerekse diğer kısımlarda dikkatimizi çeken bir hususu arz etmek istiyoruz. Derginin dokuz kısımdan oluştuğu, her kısımdan da çeşitli konulara göre tasnif edilmiş alt başlıklardan oluştuğu derginin birinci sayısında ifade edilmiştir. Ancak kimi yerlerde bu hususa riayet olunmadığı, örneğin *“Havâdis-i hâriciyye”* kısmında yer almaması gereken bir yazı olarak Abbasiler zamanında yaşamış *“Müzene binti Mervâne”* adlı bir kadının hayat hikâyesinden bahsedilmektedir.⁵⁹ Yine aynı şekilde *“Romanya Kraliçesinin Mülâhazâtı”* başlığı altında kraliçenin vaktiyle yazmış olduğu bir kitaptan derlenen hikmetli sözlerin tercümesi yer almaktadır.⁶⁰ Amerika’da Kadınlar başlığıyla verilen bir haberde ise kadınların Amerika’daki sosyal statüleriyle ilgili bilgi verilmekte savcı ve polis gibi meslekleri icra eden kadınlardan söz edilmektedir.⁶¹ Sadece bir sayıda yarım sütun olarak yayınlanan bu haber *“Havâdis-i hâriciyye”* kısmında bir alt başlık olarak dikkate alınmamıştır.

2.3.4. Dördüncü Kısım: Edebiyat

Mezhep ve millet farkı gözetilmeyerek kadın yazarlar tarafından kaleme alınmış yazıların yayınlanacağı bu bölüm derginin ilk sayısında şu şekilde ifade edilmiştir:

“Dördüncü Kısım: Edebiyata mahsûs olacak ise de bu kısım kadın kaleminden çıkma âsâr-ı makbûle ve nâzikeye hasr edilmiştir. İstanbul’da Memâlik-i Osmâniyede diyâr-ı ecnebiyede bulunan tâife-i nisânın mezhep ve millet farkı gözetilmeyerek isimleri beyân olunarak eserleri yazılacaktır. Hayatta olmayanların da eserleri yazılmakla beraber tercüme-i hâl ve şanları beyân olunacaktır.”

Zuhûr-u Hazret-i Havva’dan bu âna kadar meşâhîrü’n-nisâdan her kim olsa âsâr-ı edebiyesi bi-l intihâb bu kısma idhâl edilecektir.”⁶²

⁵⁸ Mürüvvet, sayı. 1, s. 6.

⁵⁹ Mürüvvet, sayı. 5, s. 103.

⁶⁰ Mürüvvet, sayı. 5, s. 102.

⁶¹ Mürüvvet, sayı. 7, s. 128.

⁶² Mürüvvet, sayı. 1, s. 6.

Birinci sayıdaki tanıtım yazısında her ne kadar “mezheb ve millet farkı gözetilmeden” kadın yazarların yazılarına yer verileceği ifade edilmiş olsa da Nigâr binti Osman, B. Afife gibi Müslüman kadınların dışında herhangi bir kadın yazarın yazısı dergide yer almamıştır. Ayrıca Hz. Havvâ’dan itibaren ayırım gözetmeden kadınlara rol model olabilecek tarzda örnekler verileceği ifade edilmiş olsa da verilen örnekler sadece Müslüman kadınlardan ibaret olmuştur. Ayrıca seçilen örneklerin de ne kadar meşhur olduğu kanaatimizce ayrı bir soru işaretidir.

2.3.5. Beşinci Kısım: Terbiye ve Ahlak

Derginin birinci sayısında bu kısmın esasen dördüncü kısmın bir uzantısı olarak da değerlendirilebileceği ancak dördüncü kısmın daha ziyade kadın yazarlara tahsis edilmesi düşüncesinden hareketle beşinci kısmın hem erkek hem de kadın yazarlara açık olduğu bu nedenle beşinci kısmın dördüncü kısmın bir uzantısı olduğu ifade edilmiştir:

“Beşinci Kısım: Terbiye ve ahlâk mebahasını şâmil olacaktır ki bunda münderic olacak makâlât her ne kadar üçüncü dördüncü kısımların mâlî demek ise de üçüncü kısım münhasıran kadınların âsârına tahsîs kılındığı gibi dördüncü kısmın mündericâtı zaten galebelikli iken her şeyden akdem ve ehem ve elzem olan terbiye ve ahlâk mebahisini üstü kapalı bırakmaktan ise ayrıca ve her nüshada birer zemîn-i mahsûs ile o noktaya elden geldiği kadar hizmet etmek bizce daha münâsip mütalaa kılındı.”⁶³

Bu kısımda da diğer kısımlarda olduğu gibi kimi yazılar sadece ahlak üst başlığıyla kimi yazılar da yazının muhtevasına uygun bir alt başlıkla yayınlanmıştır. Bu çerçevede örneğin; Recâizâde Ekrem tarafından gazete idaresine hitaben başlıksız olarak kaleme alınan yazılar⁶⁴ olduğu gibi Ahvâs bin Muhammed el-Ensârî⁶⁵ veya Hanım Kime Denir?⁶⁶ başlığına sahip yazılar da yayınlanmıştır.

2.3.6. Altıncı Kısım: Fünûn

Osmanlıcada bilim veya sanat anlamlarına gelen bu başlık altında kadınlar için gerekli olan bir takım pratik bilgiler, tarifler, koruyucu sağlık bilgileri, çocuk büyütme vb. konularda yazılar yayınlanmıştır. Dergi bu kısmı şu şekilde tanımlamaktadır:

“Altıncı Kısım: Fünûn kısmı olacak ve bunda kadınlara mahsûs sanây-i lâzimeye müte’allık teşvîk-i âmiz bendeler ve lisân-ı münâsible tarifnâmeler bulundurulacaktır. Mesela: hânelerce istimali labüdd mevâd ile sabun ve diş tozlarının envâ’i ve sâire bu misillü icabına mebni ziyâde pâre sarfıyla satın alınan şeylerin ne ile ve nasıl yapıldıkları tarif olunacaktır. Bütün aile halkınca cümleden ol

⁶³ Mürüvvet, sayı. 1, s. 7.

⁶⁴ Mürüvvet, sayı. 1, s. 20.

⁶⁵ Mürüvvet, sayı. 2, s. 55.

⁶⁶ Mürüvvet, sayı. 9, s. 165.

*dikkat ve itinâyaya muhtaç olan (hıfzu's-sihha) fennî yani tendürüstî ve afiyette kalmaklığın tarîkini dikkatsizlik ve bilmemezlik yüzünden ikide bir hasta olmamaklığın yolunu erkânını gösteren ve çocuk büyütmesinin ilmini öğreten makaleler münderiç olacaktır. Bazı ulûm-u nâfi'aya müte'allık suhûletle tefhîm-i madde etmek için mükâleme tarzında sûret-i mahsûsada kaleme alınacak mebâhis-i mütenevvia bi-t tâbi' bu kısma derç edilecektir."*⁶⁷

Birçok kısımda karşımıza çıkan iki yönlü dağınıklık burada da kendini göstermektedir. Birincisi; bölümlere yerleştirilen bazı yazıların bir üst başlık içermeden doğrudan konuya girilmesidir. Bu kısımda da örneğin; güneş ve ayın hareketleri veya yeryüzündeki karaların ve suların oluşumu ve dağılımı ile ilgili yazılar bir üst başlığa sahip olmadan yayınlanmıştır. İkincisi de "Fünûn" ve "Mütenevvia" başlığı altında yer alacağı ifade edilen konuların birbirine geçmeleridir. Örneğin 3. sayının "Fünûn" başlığı altında korsenin zararlarıyla ilgili gelecek sayıda bir yazı yayınlanacağı ifade edilmiş⁶⁸ ancak korseyle ilgili bu yazı 4. sayıda "Mütenevvia" başlığı altında yayınlanmıştır.⁶⁹ Keza "Fünûn" başlığı altında yayınlanan peygamberler tarihiyle ilgili bir yazının, derginin ilk sayısında ifade edilen konularla hiçbir şekilde örtüşmediği, bu konunun yerinin "Fünûn"dan ziyade "Mütenevvia" olması gerektiğidir.

Fünûn kısmında Melbûsât, Sütün Kesilmesine Çare ve Toplu İğne başlıklarıyla yayınlanan yazıların yanında bir de herhangi bir başlık içermeyen güneş ve ayın hareketleri, dünyanın yuvarlak oluşu ile peygamberler tarihini anlatan yazılar kaleme alınmıştır.

2.3.7. Yedinci Kısım: Mütenevvia

Kelime anlamı itibariyle "çeşitlemeler" demek olan Mütenevvia kısmı derginin diğer bölümleriyle doğrudan bir ilgisinin bulunmadığı, çok çeşitli konuların ele alındığı bir bölümdür. Nitekim derginin birinci sayısında da bu bölüm şu şekilde ifade edilmiştir:

*"Mütenevvia, yani aksâm-ı sâirenin hiç birine doğrudan doğruya cihet-i münâsebeti olmayan âsâr-ı perakendeden şâyân-ı zikir ve beyân olanlara tahsîs edilmiştir. Bunda şunun bunun mülâhazât cümleleri ve bazı latîf ve eğlenceli fıkralar bilmeceler luğazlar sâir tuhaf şeyler buraya sokuşturulacaktır. Bazı bazı şuradan buradan sualler vuku' bulacaktır. Umûma fâidesi tahtında müstetir olacak bu sualler ekseriyâ itirazât-ı meşrû'adan ibaret kalacaktır. Kadınların hukukunu erkeklerden hiç farkı olmayarak muhafaza etmekte bulunan kavânîn-i devlet-i âliye ahkâmını ve rızâ-yı âliyi gözeterek müsted'iyatta bulunmak lâzım gelirse bu kısımda kadınların avukatlığı hizmetinde bulunulacaktır. Bu ise gazetemizin doğrudan doğruya kadınlara mahsûs kısmının cümle-i vazîfe-i meşrû'asındandır."*⁷⁰

⁶⁷ Mürüvvet, sayı. 1, s. 7.

⁶⁸ Mürüvvet, sayı. 3, s. 74.

⁶⁹ Mürüvvet, sayı. 4, s. 89.

⁷⁰ Mürüvvet, sayı. 1, s. 7.

Bu bölümde ele alınan çeşitli konular kimi zaman Mütenevvia üst başlığı altında doğrudan ele alınmış, kimi zaman da yine bu başlıkta ama Melbûsât,⁷¹ Zevcinin Vezâif ve Hukûk-u Müttekâbilesi,⁷² Teehhül⁷³ ve Vaucanson⁷⁴ gibi alt başlıklar altında verilmiştir.

2.3.8. Sekizinci Kısım: Teferruk

Dergide Sekizinci Kısım olarak yer alan bu kısımda nasıl bir yol takip edileceği derginin ilk sayısında şu şekilde ifade edilmiştir:

“Tefrika her gazetede emsali görüldüğü vecihle tefrika kısmı olarak ayrılmıştır. Yevmiye jurnallerinde son yarım sahîfeleri teşkil eden bu kısım cem-i vakitte uzun bir kitab derç ve tahrîr etmeğe tahsîs olunur. Ve bu kitabın intihâbında pek zahmet çekilir. Binaenaleyh bu kısma münâsebet alacak değerli kitapları büyüklerimizin tasvîb ve re’yiyle intihâb etmek borcumuzdur.”⁷⁵

Derginin ilk sayısında önümüzdeki haftadan itibaren yayınına başlanacağı⁷⁶ ifade edilmiş, ikinci sayıda ise faydalı bir tarih kitabının hazırlanmakta olduğundan bahisle üçüncü sayıdan itibaren tefrika edileceği belirtilmiş⁷⁷ ve “Muhtasar Osmânî Tarihi” başlığıyla üçüncü sayıdan itibaren tefrika edilmeye başlanmıştır.⁷⁸ Ancak teferruk kısmı dokuz sayılı derginin sadece 3, 4 ve 8. Sayılarında kendine yer bulabilmiştir.

Her ne kadar derginin ilk sayısında okuyuculardan bu bölümde “tefrika” edilecek değerli kitapların tavsiye edilmesi istenmekte⁷⁹ ise de sadece “Muhtasar Osmânî Tarihi” ile yetinilmiş, başka kitapların tefrikasına yer verilmemiştir.

Derginin dokuzuncu sayıda nihayete ermesinden dolayı “Muhtasar Osmânî Tarihi” kitabının da çok sınırlı bir bölümü tefrika edilebilmiştir.

Osmanlı Devleti’nin kurucusu Osman Bey’in dedesi Süleyman Kayıalp’in Horasan’dan başlayan yolculuğuyla tefrikaya başlanmış⁸⁰ sonraki sayılarda ise sadece Osmanlı Beyliği’nin Söğüt’teki durumuna kadar bilgi verilmiştir.⁸¹ Derginin sondan bir önceki sayısı olan sekizinci sayıda “ma badi var/ devamı var”⁸² ifadesinden esasen tefrikanın uzun soluklu olduğu buradan da derginin dokuzuncu sayıda sona ermesinin önceden planlanmış bir durum olmadığı görülmektedir.

⁷¹ Mürüvvet, sayı. 4, s. 89.

⁷² Mürüvvet, sayı. 7, s. 137.

⁷³ Mürüvvet, sayı. 8, s. 149.

⁷⁴ Mürüvvet, sayı. 9, s. 169.

⁷⁵ Mürüvvet, sayı. 1, s. 8.

⁷⁶ Mürüvvet, sayı. 1, s. 28.

⁷⁷ Mürüvvet, sayı. 2, s. 59.

⁷⁸ Mürüvvet, sayı. 3, s. 76.

⁷⁹ Mürüvvet, sayı. 1, s. 8.

⁸⁰ Mürüvvet, sayı. 3, s. 76.

⁸¹ Mürüvvet, sayı. 8, s. 155.

⁸² Mürüvvet, sayı. 8, s. 156.

2.3.9. Dokuzuncu Kısım: İlânat

Diğer kısımlarda görmüş olduğumuz dağınıklık burada da karşımıza çıkmaktadır. İlan ve reklamların müstakil olarak dokuzuncu kısımda yer alacağı ifade edilmesine rağmen havâdis-i dâhiliyye bölümünde de ilan-ı mahsûs başlığı altında bir takım ilanlar yayınlanmıştır. Bu başlık altında dergide öncelikle borsa muamelâtı hakkında bilgi verileceği ayrıca dışarıdan reklam kabul edileceği ifade edilmiştir.⁸³

Dergide yer alan borsa bilgileri bugünkü anlamda menkul kıymetler piyasası enstrümanlarından ziyade döviz kurları, devlet iç borçlanma tahvili ve ticari kuruluşların hisse senedi fiyatlarından oluşmaktadır.

Dergide çok çeşitli ürünlerin reklamı ve ilanları yayınlanmıştır. Bunlar arasında örnek olarak zikredebileceklerimiz şunlardır; Derginin isminin basılı olduğu tabakların satışa hazır olduğuna dair ilan,⁸⁴ Ev Kadını adında bir yemek kitabı ilanı,⁸⁵ Akâid-i İslâmiye adında bir dini eserin reklamı,⁸⁶ çocuklara güzel yazı yazmayı öğreten Rehber-i Sıbyân adında bir kitap,⁸⁷ kadınların görev ve yetkilerinden söz eden Vezâifü'l-Înâs adında bir kitabın reklamı⁸⁸ ve Balık yağı kapsülü ile ilgili reklamdır.⁸⁹

Sonuç

Mürüvvet, 28 Şubat – 23 Nisan 1888 tarihleri arasında haftalık periyotta toplam dokuz sayı olarak yayınlanmış bir kadın dergisidir. Basın tarihiyle ilgili çeşitli eserlerde son nüshanın yayın tarihi 24 Nisan 1888 olarak verilmesine rağmen yapmış olduğumuz incelemede bu tarih 23 Nisan 1888'dir. Bu yanlışlık dergi kapağında Hicri ve Rumi takvim kullanılmasına karşın Miladi takvimin kullanılmamasından kaynaklanmaktadır. Derginin yayınlandığı zaman diliminde yayınlanan diğer gazete ve dergilere göre yaptığımız karşılaştırmalarda, Mürüvvet'in son yayın tarihi olan Hicri 12 Şubat 1305 tarihi, Miladi 23 Nisan 1888 tarihine tekabül etmektedir.

Derginin, kapağında kendisini “Mürüvvet gazetesinin kadınlara özgü nüshası” olarak tanıtmış ve hareketle, Mürüvvet gazetesiyile eş zamanlı çıktığına dair yaygın ve yanlış bir kanaat bulunmaktadır. Hâlbuki dergi çıkmaya başladığında Mürüvvet gazetesi yayın hayatına ara vermiş, ancak derginin 4. sayısından itibaren gazete tekrar yayınlanmaya başlamıştır. Ayrıca her iki yayın organın gerek fiyatları gerekse abonelik koşul ve şartları birbirlerinden ayrıdır. Bu verilerden yola çıkarak Mürüvvet dergisinin

⁸³ Mürüvvet, sayı. 1, s. 8.

⁸⁴ Mürüvvet, sayı. 1, s. 28, sayı. 2, s. 60.

⁸⁵ Mürüvvet, sayı. 1, s. 28, sayı. 2, s. 59.

⁸⁶ Mürüvvet, sayı. 2, s. 59.

⁸⁷ Mürüvvet, sayı. 2, s. 59.

⁸⁸ Mürüvvet, sayı. 2, s. 59.

⁸⁹ Mürüvvet, sayı. 2, s. 60.

bugünkü anlamda bir “gazete eki” olarak çıkmadığını, daha bağımsız bir yayın organı olarak yayımlandığını söylememiz mümkündür.

Dergiyle ilgili çeşitli basın tarihi çalışmalarında yer alan bir diğer genel kabul de Mürüvvet’in II. Abdülhamid tarafından desteklendiği yönündedir. Derginin bütünü üzerinde yapmış olduğumuz çalışmada bu genel kabulü destekler nitelikte bir içerikten söz etmemiz mümkündür. Mürüvvet’in ilk sayısında derginin müdürü Marûfizâde Mehmed Ziyaüddin “*Mecîdî nişân-ı zîşân ihsâniyle taltif buyrulduğunu*” ifade etmekte ve II. Abdülhamid’e bağlılığını ve şükranlarını sunarak daima hizmetinde olacağını belirtmektedir. Nitekim derginin yayımlandığı dönem, “İstibdat” gibi Osmanlı’nın en tartışmalı dönemlerinden biridir. Ancak dergide II. Abdülhamid aleyhine en ufak bir haber veya yazı yer almamıştır. Aksine Hicaz Demiryolları Projesi, Van Gölü üzerindeki vapur işletmeciliği, Zengibar Hâkiminin padişaha bağlılığını bildirmesi gibi haberlere yer verilerek gerek ülke içinde gerekse dış dünyada II. Abdülhamid’in gücüne vurgu yapılmıştır. Ayrıca Sivas Valisi Sırrı Paşa’nın eşi Leyla Hanım imzasıyla yayınlanan II. Abdülhamid’in tahta çıkışıyla ilgili “Cülûs” şiiri de bu desteğin bir başka yönü olarak değerlendirilebilir. Nitekim II. Abdülhamid’in 1876 yılında tahta çıkmasına rağmen şiirin, derginin yayımlandığı tarih olan 1888’de yayınlanması, bu iddiayı destekler niteliktedir. Aynı zamanda Mürüvvet’in ilk sayısında derginin çıkarılması için çeşitli kimselerden yardım talep edildiği ifade edilmekte bu yardım talebine dönemin önemli devlet adamlarından Ahmed Vefik Paşa’nın hızır gibi yetiştiği ve en sıkıntılı anlarda yardımcı olduğu belirtilmektedir. Yine dönemin Meârif Nâzırı (Eğitim Bakanı) Münîf Paşa’nın derginin kuruluş aşamasında büyük emeğinin geçtiği ifade edilmektedir. Bu iki ismin zikredilmesi de saray çevresinin verdiği desteğin bir göstergesi olarak kabul edilebilir.

Dergide tefrika olarak yayınlanan yazı dizilerinin muhteva itibariyle uzun soluklu olabilecek bir takım konulardan (Peygamberler Tarihi, Osmanlı Tarihi vb) seçilmesi ve devamının gelecek sayıda olduğunun duyurulması derginin yayın hayatının uzun soluklu olmasının hedeflendiğinin göstergesidir. Derginin kısa süreli olarak planlanmadığının bir diğer göstergesi de birinci sayıdan dokuzuncu sayıya kadar okuyuculara abonelik sisteminin duyurulmasıdır. Ancak yayımlandığı dönemin yayın organlarının genel karakteristik özelliklerinden olan kısa süreli olma Mürüvvet için de geçerli olmuş ve dergi sadece dokuz sayı yayınlanabilmiştir. Mürüvvet üzerine yapmış olduğumuz bütüncül okumada, derginin son sayısı da dâhil olmak üzere herhangi bir veda yazısına rastlanmamıştır. Mürüvvet dergisinin yayın hayatının sona ermesiyle ilgili Mürüvvet gazetesinde de her hangi bir kayıt bulunmamaktadır. Bu nedenle Mürüvvet’in yayın hayatının neden bu kadar kısa sürdüğüne dair net bir bilgi vermek mümkün değildir.

Mürüvvet, sayfa mizanpajında o güne kadarki dergilerin kullanmadığı bir mizanpaj ve sayfa yapısına sahip olmasıyla dönemin dergilerinden ayrılmaktadır. Dergi “sayfa mizanpajı” konusunda dergicilik tarihimizde bir ilki gerçekleştirmiş ve tüm yazılar belli bir sistematik çerçevesinde tasnif edilerek, çeşitli başlıklar altında okuyucuya sunulmuştur. Bu dokuz kısmı oluşturan bend-i mahsûs, havâdis-i dâhiliyye, havâdis-i hâriciyye, edebiyat, terbiye ve ahlak, fûnûn, mütenevvia, teferruk ve ilânât başlıkları altında alt başlıklar oluşturularak kendisinden önceki dergilerde yer alan dağınıklığın önüne geçilmeye çalışılmıştır. Bu yönüyle dergi belirli bir sayfa düzeniyle göze daha iyi hitap eden bir şekil de kazanmıştır. Derginin hiçbir sayısında fotoğraf ve karikatür gibi her hangi bir görsel materyal kullanılmamıştır.

Avrupa’da kadınlara hitap eden yüzlerce derginin bulunmasına rağmen Osmanlı coğrafyasında bu tarz bir derginin olmamasını büyük bir eksiklik olarak gören ve muhafazakâr bir çizgide yayın politikası belirleyen Mürüvvet, temel amacını Osmanlı kadınının eğitim ve kültür düzeyini yükseltmek olarak ifade etmiştir. Bu çerçevede Osmanlı coğrafyasında ve dünyada meydana gelen çeşitli olayları okuyucusuna duyurmuş, bilim dünyasında meydana gelen gelişmelerden ahlaki konulara, günlük hayata ilişkin pratik bilgilerden edebiyata çok çeşitli alanlarda içerik hazırlanmıştır. Mürüvvet dergisi kadınların eğitim ve kültürel düzeyini artırmak amacıyla yayınlanarak önemli bir boşluğu doldurmuştur. Bu sonuç çalışmamızın temel varsayımını doğrular niteliktedir.

Mürüvvet, içinde bulunduğu döneme göre orijinal olarak kabul edilebilecek bir takım yayın ilkelerini de belirtmiş ve bu ilkeler çerçevesinde yayın hayatını sürdüreceğini ifade etmiştir. Bu doğrultuda gazetecilik mesleğininin kötü amaçlar için kullanılmayacağı, şahıslara, herhangi bir topluluğa hakaret edilmeyeceği, imzasız yazılara yer verilmeyeceği, sayfaların boş ve gereksiz bilgilerle doldurulmayacağı, yazılarda sade bir dilin kullanılmasına özen gösterileceği, Osmanlı kanunlarına ve İslam kurallarına riayet edileceği daha ilk sayıda duyurulmuştur. Derginin tümü üzerinde yapmış olduğumuz inceleme sonucunda bu ilkelere büyük oranda uyulduğunu ifade etmek mümkündür.

Mürüvvet dergisi genel olarak muhafazakâr çizgide bir yayın politikasına sahiptir. Âişetu’s-Sıddîka⁹⁰ ve Afîretü’l-Âbide⁹¹ gibi İslam tarihinin güzide şahsiyetlerinin Osmanlı kadınına rol model olarak sunulması, “Hanım Kime Denir?” başlıklı yazıda ideal Osmanlı kadınının nasıl olması gerektiği anlatılırken kadının muhafazakâr yönüne vurgu yapılması, giyim kuşak konusunda Avrupa tarzı kostümlerin eleştirilmesi, on dört yaşındaki bir kızın batıya özgü bir kadın şapkasıyla değil, İslam’a özgü bir namaz örtüsüyle tasvir edilmesi gibi örnekler Mürüvvet’in milli ve manevi değerleri korumaya yönelik bir yayın politikası izlediğini göstermektedir.

⁹⁰ Mürüvvet, sayı. 1, s. 16.

⁹¹ Mürüvvet, sayı. 3, s. 70.

Dönemin diğer yayın organlarından Tercümân-ı Hakikat başta olmak üzere Tarîk, Saâdet, Mîzan, Servet, Karşı gibi gazeteler dergiye tebrik yazıları göndermiş ve Mürüvvet de bu tebrikleri Havâdis-i dâhiliyye kısmında yayınlarak teşekkür etmiştir.

II. Abdülhamid döneminde açılıp hızla yaygınlaşmaya başlayan kız okullarının, belirli bir hedef kitle ve okur profili doğurmasına bağlı olarak sadece kadınlara yönelik konulara değil, çok ve çeşitli konulara yer veren Mürüvvet, dönemin sağlıklı bir şekilde incelenmesinde dikkate alınması gereken bir süreli yayındır.

Kaynakça

- Çakır, Serpil, *Osmanlı Kadın Hareketi*, İstanbul: Metis Yayınları, 1996.
- Denman, Fatma, *İkinci Meşrutiyet Döneminde Bir Jön Türk Dergisi: Kadın*, İstanbul: Libra Kitap, 2009.
- Doğan, Sabiha, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Aydın Kadınlar; Şair ve Yazarlar (1850-1950)*, İstanbul: Akademik Kitaplar, 2012.
- İnuğur, Nuri, *Basın ve Yayın Tarihi*, İstanbul: Der Yayınları, 2002.
- Koca, Kadriye Yılmaz, *Osmanlıda Kadın ve İktisat*, İstanbul: Beyan Yayınları, 1998.
- Koloğlu, Orhan, *Osmanlı'dan 21.yy'a Basın Tarihi*, İstanbul: Pozitif Yayınları, 2006.
- Koloğlu, Orhan, *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Basın*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2006.
- Kurnaz, Şefika, *Cumhuriyet Öncesinde Türk Kadını*, Ankara: Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, 1990.
- Mürüvvet, *Hanımlara Mahsus Haftalık Dergi*, sayı: 1-172, 1888.
- Özen, Hatice, *Tarihsel Süreç İçinde Türk Kadın Gazete ve Dergileri: (1868-1990)*, İstanbul, 1994.
- Sayar, Ahmed Güner, *Osmanlı İktisat Düşüncesinin Çağdaşlaşması*, İstanbul: Der Yayınları, 1986.

